

Mülkî, mâlî ve askerî unsurların emsalsiz ahengi

KLASİK DEVİRDE OSMANLI TAŞRA TEŞKİLATI

Osmanlı memâliki eyaletlere, eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara ayrılır. Kazalar da mülkî bir statüsü bulunmayan köylerden teşekkül eder. Mülkî âmir olarak eyaletlerin başında beylerbeyi, sancakların başında sancakbeyi, kazaların başında da kadılar bulunur. Beylerbeyi ve sancakbeyleri, mülkî ve askerî âmirdir. Bu nev'-i şahsına münhasır sistemin temelinde Osmanlı mülkî, mâlî ve askerî unsurlarının sıkı irtibatı yatar.

**Ekrem Buğra
Ekinci**

Prof. Dr.,
Marmara
Üniversitesi
Hukuk
Fakültesi
Öğretim Üyesi

Memâlik-i Osmaniyye'nin, yani Osmanlı memleketlerinin esasını Anadolu Selçuklu Sultanı'nın Ertuğrul Gazi'ye verdiği Söğüt ve Domaniç'i içine alan küçük bir miktar uç beylik toprağı teşkil eder. Zamanla Rumeli ve Anadolu'da yeni yerler fethedilip memleket genişlemiş; 16. asrın sonunda en geniş sınırlara ulaşılmıştır. Devletin en güçlü olduğu bu devirde hudut batıda Viyana banliyöleri ile Atlas Okyanusu'na, kuzeyde Baltık Denizi ile Moskova varoşlarına, doğuda Hazar Denizi'ne, güneyde de Afrika ortaları ile Hind Okyanusu'na uzanıyordu.

Osmanlı Devleti'nin esaslarından birini *gazâ ruhu* teşkil eder ki, İslam dininin dünyanın en ücra köşesinde iştirilmesini temin etmekten ibarettir. Fetihler yeni yerleri zapt etmek, ahalisini esir, mallarını ganimet edinmek maksadıyla yapılmış değildir. Osmanlı Devleti için sömürgecilik meçhul bir mefhum olduğundan fethedilen ülkelerin bir kısmı vatan edinilip vilâyet hâline getirilmiş, bir kısmına da hükümeti başında bırakılarak 'tâbi devlet' statüsü tanınmıştır. Bazılarının taşıdığı kanaatin aksine memleket arazisi padişahın mülkü değildir. Eski metinlerde geçen

SALTANAT VEKİLİ

Normal eyaletlerde beylerbeyiler re'sen veya Divan-ı Hümayun'un tespit ettiği isimler arasından padişah tarafından tayin edilir. Gerektiğinde yine merkez tarafından azlolunur. Tevkiî Abdurrahman Paşa Kanun-nâmesi'nde beylerbeyinin vazife ve salâhiyetleri sayılırken, "Beylerbeyi, mutasarrıf olduğu eyâletin saltanat vekilidir. Sadrazam bütün memlekette nasıl söz sahibi ise; beylerbeyi de eyalette öyle söz sahibidir" der. Beylerbeyinin salâhiyetleri, günümüzdeki valilerden çok geniştir. Buldukları eyalette merkezî idareyi temsil eder, emniyeti sağlar, kendi salâhiyeti içindeki tımarları dağıtır ve bunları kontrol eder, tımar ihtilaflarını çözer. Eyalet kadısı vefat etse, merkezden yeni kadı gelinceye dek vekil kadı tayin eder. Budin Beylerbeyi gibi bazı valiler, ecnebi hükümdarlara muhatap olup onlarla doğrudan muhaberede bulunabilir, Van Beylerbeyi gibi valiler bazı hudut ihtilaflarını merkeze danışmaksızın karşı tarafın murahhasları ile oturup çözebilir. Beylerbeyiler, ekseriya mahallî halkın lisanlarına da vâkıftır. Mesela Budin Valileri Macarca bilir, hatta yazıyordu. Beylerbeyi, harb çıktığında merkezden gelen emir istikametinde, eyaletindeki tımarlı askerleri toplayarak sefere eşer. Sefere giderken yerine mütesellim adında bir vekil bırakır.

'mülk' sözü, mâmelek (mal varlığı, patrimoine) değil, memleket (meliklik, hâkimiyet) mânâsına gelir. Osmanlı hukukunda şahsî mülkiyet en geniş şekliyle kabul edilmiştir. Padişahın kendisine ait mülkü elbette vardır. Memleketin bir kısmı şahısların mülkü olup bir kısmı da devlete aittir. Bu kısma mirî toprak denir. Devlete ait toprak üzerinde padişah maslahata göre tasarruf eder. Bu, onun mülkü olduğu mânâsına gelmediği gibi şahsî mülk üzerinde tasarruf hakkı sadece mâlikine aittir. İslam tarihinde Hz. Ömer'den (ra) itibaren eyaletlere mülkî ve askerî salâhiyeti haiz valiler yanında, kadı (hâkim) ve âmil (tahsildar) tayin edilerek tarihte ilk defa idare, adliye ve maliye birbirinden ayrılmıştır. Osmanlı sistemi buna dayanır. İslam İmparatorluğu'nun çok geniş topraklara sahip olması ve başka birtakım

hadiseler sebebiyle Abbasiler devrinde 10. asırdan itibaren uzaktaki vilayetlerin valileri yarı müstakil hâle gelmiş, zamanla sultan adıyla tam müstakil olmuş, merkezî idareyi elinde tutan halife de bunu tanımak mecburiyetinde kalmıştı. Bu valilikler sonradan ayrı birer devlet halini almıştır: Endülüs Emevileri, Fâtımiler, Ağlebiler, Samaniler, Gazneliler, Selçuklular vs... Osmanlı Devleti bu hale düşmemek için olabildiğince merkezîyetçi bir politika takip etmiş; vilayetlerde güçlü vali hanedanlarının ortaya çıkmasını engellemeye çalışmıştır. Bu politika 18. asırdan itibaren zaafa uğradığı için bazı eyaletlerin merkezle bağları gevşemiş; Mısır, Trablusgarp, Cezayir gibi yeni imtiyazlı eyaletler doğmuştur. Zaruret veya fayda mülhazasıyla katı merkezîyetçilikten uzak durulmuş, idareyi kolaylaştıran birtakım usuller kabul olunmuştur.

Osmanlı memâliki eyaletlere, eyaletler sancaklara, sancaklar da kazalara ayrılır. Kazalar da mülkî bir statüsü bulunmayan köylerden teşekkül eder. Mülkî âmir olarak eyaletlerin başında beylerbeyi, sancakların başında sancakbeyi, kazaların başında da kadılar bulunur. Beylerbeyi ve sancakbeyleri, mülkî ve askerî âmirdir. Bu nev'-i şahsına münhasır sistemin temelinde Osmanlı mülkî, mâlî ve askerî unsurların birbiriyle sıkı irtibatı yatmaktadır. Bir de idaresi tamamen kendine has imtiyazlı eyaletler vardır. Bunların her biri birbirinden farklı esaslara göre idare olunur. Günümüzde *eyalet sistemi* adı verilen bu sistem, tamamen Osmanlı ülkesinin kendine has vaziyetinden kaynaklanmaktadır. Merkezîyetçiliğin sıkı sıkıya tatbik olunmadığı Osmanlı Devleti'nde muayyen ölçüde bir desant-ralizasyon (adem-i merkezîyetçilik)

göze çarpar. O zaman bütün imparatorluklarda vaziyet böyledir. Bu devletler taşımacılık ve haberleşmede insan ve hayvan gücünün kullanıldığı bir devirde mali bakımdan muhtar (özerk), bürokrasinin dar kadrolardan teşekkül ettiği ve ihtisaslaşmanın pek aranmadığı unsurlardan meydana gelirdi. Bunlar da ciddi bir merkezî idarenin kurulamayacağı aşikârdır. Yine de Osmanlı Devleti'nde merkezî idare olabileceği en üst seviyede tutulmaya çalışılmıştır. Eyaletin başındaki *beylerbeyi* İslam tarihindeki *emirülümerâ* (mîrimîrân) mukabilidir. Eyalet için *beylerbeyilik* tabiri de kullanılır. Tahminen 1591'den itibaren beylerbeyilik tabiri yerine daha ziyade eyalet tabiri kullanılmaya başlanmıştır. Eyalet, vilayet ile aynı mânâda olup valinin idaresindeki toprak parçası demektir.

Farklı eyaletler, farklı usuller

Osmanlıların 1354'de Gelibolu'ya geçişi üzerine merkezi Edirne olan Rumeli Beylerbeyliği teşkil edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk eyaleti budur. Yıldırım Sultan Bayezid zamanında Anadolu'da geniş toprakların fethiyle merkezi Kütahya (sonra Ankara) olan Anadolu Beylerbeyliği kuruldu. Zaman içinde yeni fetihler dolayısıyla eyalet sayısı artarak, 16. asır ortalarına 34'ü bulmuştur.

PAŞA DİVANI VE İDAREDE İSTİKRAR

Konağında, Divan-ı Hümâyun'un küçük bir numunesi olan Paşa, Divanı toplar. Burası bazı suçların muhakemesinin yapıldığı mezâlim divanı hüviyetindedir. Benzeri sancakbeyi tarafından da sancakta kurulur.

Beylerbeyine maaş olarak muayyen bir hâssin geliri tahsis edilir. Maiyetini de, maaşlarını kendisinin verdiği ve kendisine karşı mesul bulunan *kapı halkı* teşkil eder. Bu maiyet, kendisiyle gelir, kendisiyle giderler. Bugün ABD'de de böyledir.

Eyalet ve sancaklarda, kadıdan başka, asayaştan mesul *subaşı*, mali işlere bakan *kenar defterdarı*, halkın dini/hukukî suallerine cevap veren *kenar müftisi*, yazışmaları yürüten *paşa tezkirecisi (kâtibi)* ve halk ile idare arasındaki irtibatı temin eden *şehir kethüdâsı* bulunur. Lisan bilmeyen halka tercümanlık yapmak üzere mutemed bir şahıs divanda yer alır.

Beylerbeyilerin çok uzun müddet, hatta ömür boyu aynı yerde vazife yaptığı görülür. Bu da idarede istikrarı temine yardımcı olmuştur. Devlet gücünün zayıfladığı devirlerde ise uzun müddet beylerbeyilikte kalmak tehlikeli görüldüğü için valiler daha sık değiştirilmiştir.

Eyaletlerin protokoldeki yeri, fethedildikleri tarihe göredir.

Klasik devirdeki eyaletlerin ekserisinde dirlik usulü tatbik olunurdu. Fethedilen topraklar, getirdiği varidata göre tımar, zeamet ve has adıyla parçalara ayrılır. Devlet, memurlarına bunların gelirini tahsis eder. Tımarlı sipahi ve zâimler, bunun karşılığında asker besler. Haslar ise yüksek rütbeli memurlara tahsis edildiğinden ve bunlar da başında duramayacağı için, mütesellim veya voyvoda adındaki vekiller tarafından idare olunur. Bunlar normal eyaletlerdir.

Mısır, Bağdad, Habeş, Basra, Yemen, Lahsa, Tunus, Trablusgarb, Cezairigarb eyaletleri ise *sâlyâneli* idi. Bunlara *mütesnâ eyâletler* denir. Buraları vaktiyle Müslümanlar tarafından fethedildiğinde, arazisi mîri statüye sokulmamış, ganimet sayılıp mülk olarak dağıtılmıştır. Bu sebeple bunlarda sonradan dirlik sistemi kurmaya imkân yoktu. Bu yarı-muhtar eyaletlerde vali, mahallî beylerin üzerinde, Avrupa'daki kral naibi (vice roi) statüsündedir. Bunlarda ayrıca kadı, defterdar ve yeniçeri garnizonu da bulunur. Valiler, toplanan vergilerden mahallî harcamaları yapar; kalanını (sâlyâne) merkeze gönderir. Tunus gibi bazılarında gelirler giderleri ancak karşıladığından, merkeze pek ödeme yapılamaz.

Bir de *serbest eyâletler* vardır. Bunlar *yurtluk*, *yurtluk-ocaklık* ve *hükümet* olarak idare edilen Doğu Anadolu'daki bazı mahallî beyliklerden müteşekkildir. Tımar ve zeametler, yurtlukta beye kayd-ı hayat şartıyla verilir; yurtluk-ocaklıklarda ise bey ve ailesine ömür boyu ve irsi olarak verilir. Sancak münhal olunca (boşalınca) başkasına verilmez; beyin oğulları, kardeşleri ve yakın akrabasına verilir. Bey, araziyi satamaz, bağışlayamaz, vakfedemez. O yerin şer'i vergiler dışında ihtiyaca göre toplanan örfi vergileri kendisine aittir.

Müstakil beylerden zapt edilen yerlerde sadakatleri görülen bey hanedanlarına verilen yurtluk-ocaklığın tımandan farkı, mutlaka bir hizmet karşılığı olmaması, tevcihin geri alınmaması, sahibinin idarî ve bazı şartlarla bir dereceye kadar adli salahiyetleri haiz bulunmasıdır. Sağman, Kulp, Itak, Tercil, Mihrani, Pertek, Çapakçur, Çermik beylikleri gibi. Hükümetlerde ise tımar ve zeamet yoktur. Bunlar bey ve ailesinin mülkü

Tunus 1535'te İspanyollar tarafından işgale uğramış, Kıbrıs'ın fethini müteakip yeniden Osmanlı toprağı olmuştu. Halkü'l-Vad'a yapılan saldırıyı gösteren Jan Cornelisz Vermeyen'e ait bir tablo.

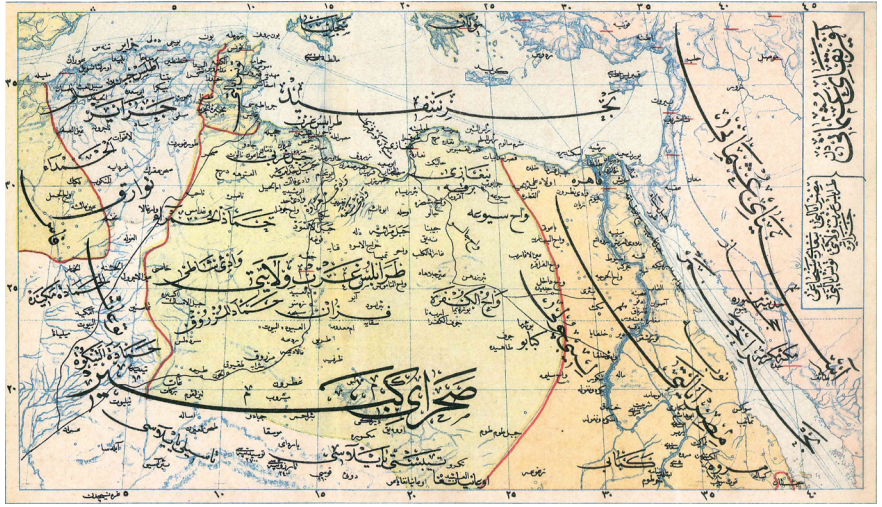
gibidir. Merkeze muayyen vergi öder ve asker verir. Harb esnasında hangi eyalette bulunuyorlarsa o eyaletin beylerbeyisi ile harbe giderler. Cizre, Genç, Bidlis, İmâdiye, Mahmudiye, Hakkâri, Eğil, Palu beylikleri ile Çıldır eyaletindeki dört sancak gibi. Van, Diyâribekr ve Şehrızor'da da dört yüz kadar aşiret reisi vardı ki, derece itibarıyla sancakbeyi ile zeamet sahipleri arasında kabul edilir; sancakbeyi ile harbe gider, vefatlarında dirlikleri oğullarına, yoksa en yakınlarına verilir.

Eyaletlerin bazılarında, mahallî yapısına göre farklı tımar, maliye, hatta ceza kanunnâmeleri tatbik olunur. Bu da eyaletlerin idarî olduğu kadar malî cihetten de müstakil bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Bugün Birleşik Amerika'da da böyledir.

Her eyaletin varidatı öncelikle kendisine harcanıp, artanı merkeze gönderilir. Artmazsa bununla iktifa edilerek merkezden takviye bahis mevzuu olmaz. Bu sebeple geliri yüksek eyaletler daha mamurdur. Rumeli'nin, Anadolu'ya göre daha mamur olmasının sebebi de budur. Osmanlı Devleti'nde sancaklar aynı kalmakla beraber, eyaletlerin sayısı, yeri ve merkezi zamanın getirdiği zaruretler sebebiyle hiç aynı kalmamıştır. Bazı limanların inkişafı, yol güzergâhlarının

Osmanlı'da şehirlerin güvenliğini sağlayan subaşının tasviri.

Eyalet, imparatorluğun taşra teşkilatındaki en büyük yapıydı. Mısır Eyaleti ve Trablusgarb Vilayeti'nin de açıkça görüldüğü Osmanlıca harita.

değişmesi, emniyet mülahazaları ile eyalet organizasyonunu da değiştirmiştir. Meselâ 19. asırda Selanik ve Tuna vilayetleri yeniden yapılandırılmış; Aydın vilayetinin merkezi İzmir'e kaydırılmıştır.

Sancaklar, kazalar ve eyaletler

Birkaç kazanın bir araya gelmesiyle sancaklar teşekkül eder. Bunlara liva da denir. Sancak merkezi olan kazada *sancakbeyi* bulunur. Devletin ilk zamanlarında sancaklar hanedan mensupları ile aşiret beylerinin idaresine verildiği için bunlar da sancak (liva) sahibi olduğu için bu mülki birimlere sancak denilmiştir. Birkaç sancak bir araya gelerek eyaleti teşkil eder.

Sancakbeyi, beylerbeyinin sancaktaki muadili olup umumiyetle Enderun'dan yetişmiş bürokratlar arasından ve padişah tarafından tayin olunur. Sancağın mülki âmiri ve sancaktaki askerlerinin kumandanıdır. Sancakbeyi konağında divan toplanıp sancağın işleri görüşülür. Kazaların başında mülki âmir olarak kadı bulunur. Kadı, aynı zamanda da kazadaki mahkemenin reisi. Ayrıca sefer hâlinde kazadan geçecek ordunun iaşesinin temini ile mükellef ve kazanın belediye işleriyle meşgul olup merkezden gelen emirlerin muhatabıdır.

Kadılar, sancakbeyi ve beylerbeyinin maiyetinde olmayıp, doğrudan padişah tarafından tayin edilir ve merkeze karşı mesuldür. Doğrudan Divan-ı Hümâyün ile yazışma yapar. İster kazada olsun,

ister eyalet ve sancak merkezinde, kadı aynı zamanda belediye reisi. Kazalarda, bugünkü polis ve zabıta müdürlerinin muadili olarak, *subaşı* bulunur; kazanın emniyetini temin eder, suçluları takip edip yakalar, mahkemeye teslim eder, kadının verdiği hükümleri infaz eder.

Kadı, kazadaki askeri birliklerin kumandanı değildir. Kazalarda bu iş için sancakbeyine bağlı alaybeyleri, nahiyelerde çeribaşı, büyük köylerde ise birkaç sipahinin bağlandığı yüzbaşı vardır. Osmanlı Devleti'nde mülki hiyerarşiden ayrı olarak kendilerine mahsus şekilde idare olunan ve bazısının idarecisi doğrudan merkez tarafından tayin edilen eyaletler vardır. Bir cihetle iç işlerinde serbest (otonom) olup, Osmanlı himayesini tanımış bu eyaletler, merkeze muayyen bir senelik vergi verir; ayrıca sefer esnasında orduya askeri birlikler gönderirdi. Bunlara mümtaz (imtiyazlı) eyaletler denirdi.

Fetihten sonra Osmanlı hükümeti doğrudan ilhak etmek yerine birtakım siyasi, tarihi, iktisadi, dini ve sosyal sebeplerle bazı memleketlere muhtariyet tanıdı. Çoğunda eski hanedanları iş başında bırakmayı tercih etti. Bunların bazısında Müslüman Türk nüfusu yok gibiydi. İmparatorlukta nüfus azlığı nazara alınırsa, buraya yeni iskânlar yapılamayacağı da açıktır. Biraz da bu sebeple o eyaletlere imtiyaz tanıdı. Mümtaz eyaletler, İslam hukukunda *dârüssulh* denilen ülkelerin statüsüne

benzer. Mesela Hz. Peygamber (sas) zamanında, Mısır ile Hicaz arasındaki Eyle, Umman ve Necran; Hz. Ömer (ra) zamanında Tağlib, Hz. Osman (ra) zamanında Nubya ve Hz. Muaviye zamanında da Ermeniye gibi kendileriyle sulh yapılmış, vergi vermeyi kabul edip İslam dininin tebliğine izin veren tâbi devletler de vardı. Bunlar imtiyazlı vilâyet ve tâbi devlet statüsünün meşru luğuna delâlet eder.

Osmanlı Devleti'nde klasik devirde Hicaz Şerifliği, Eflak-Boğdan Voyvodalığı, Erdel Prenslığı, Kırım Hanlığı, Dobrovenedik (Ragusa) Dukalığı, Kaptan Paşa Eyâleti, Nakşa (Naksos) Dukalığı, Arap Şeyhlikleri, Doğu Anadolu Beylikleri mümtaz eyaletlerdi. Kafkasya ve Gürcistan'daki prenslikler, Osmanlı hâkimiyetini tanımış; bazen mümtaz bir eyalet, bazen de tâbi bir prenslik olmuştur. İstanbul da kendine mahsus bir idareye sahiptir.

Çeşitli devirlerde sadece vergi ödeyerek veya başka bir şekilde Osmanlı metbuluğunu tanıyan Bohemya ve Lehistan (Polonya) Krallığı, Umman, Açe, Kaşgar, Fas ve Bornu Sultanlığı gibi devletler, imtiyazlı eyaletlerden sayılmaz. Bunlar *tâbi devlet* statüsündedir. Zira idarecileri, İstanbul tarafından tayin ediliyor değildir. Osmanlıların ilk devirlerinde bir ara Bizans İmpara-

**KLASİK DEVİRDEKİ EYALETLE-
RİN EKSERİSİNDE DİRLİK USULÜ
TATBİK OLUNURDU. FETHEDİ-
LEN TOPRAKLAR, GETİRDİĞİ
VARİDATA GÖRE TİMAR, ZEAMET
VE HAS ADIYLA PARÇALARA AY-
RILIR. DEVLET, MEMURLARINA
BUNLARIN GELİRİNİ TAHSİS
EDER.**

torluğu, Rumeli fetihleri sırasında da Sırbistan Jupanlığı (prenslığı), Bosna Banlığı (prenslığı), Hersek Knezliği (dukalığı), Karadağ Knezliği, Bulgar Çarlığı Osmanlı Devleti'ne tâbi olarak vergi ve asker vermiş; kısa bir zaman sonra hepsi sıradan birer vilâyet olarak Osmanlı ülkesine ilhak edilmiştir.

Mümtaz vilâyetlerin idari hususiyetleri, tarihi ve siyasî sebeplerle birbirinin aynı değildir. Memleketeyn (Eflâk-Boğdan) gibi idarecileri bile İstanbul'dan tayin edilen ve adeta sıradan eyalet gibi idare edilenleri olduğu gibi, Dubrovnik gibi merkeze gevşek bağlarla bağlı bulunanları da vardır.

Âyânlık

Her şehir ve kasabada ahali tarafından seçilen âyânlar bulunur. Bunlara *şehir kethüdâsı* da denir. Kanuni Sultan Süleyman devrinden itibaren, halkın itimad ettiği, servet ve kudret sahibi âyânlar, vergilerin tahsilinde ve memleket masraflarının tevziinde vali ve kadılarla halk arasında irtibatı temin eder. Böylece ehl-i örf denilen hükümet memurlarına karşı, halkın koruyucusu mevkiindedir.

18. asırda âyânlar, valilerden mütevellimlik ve voyvodalık elde ettiler [Mütesellim beylerbeyinin; voyvoda ise hanedan ve sadrazamın hâsalarını vekaleten idare eden kimsedir]. Boşalan ve yeniden verilmeyen tımarları iltizam yoluyla elde ederek güçlerine güç kattılar. Âyânların vefatından sonra da, ailesinden veya mensuplarından biri yerine geçirdi. Zamanla da buldukları yerde müstakil hareket etmeye, hükümetin nüfuzunu hiçe saymaya başladılar. Böylece âyânlar mütegalibeye dönüştü. Sultan II. Mahmud tahta çıkar çıkmaz, âyân ile bir sulh yapmaya mecbur kaldı. Bu fırsattan istifade ile âyânların nüfuzunu kırmaya ve merkezî idareyi tekrar tesise muvaffak oldu. Ölen âyânların yerine vârisinin geçmesine engel olarak, merkezden adam tayin etmiş; bazı âyânların üzerine ordu gönderip ele geçirilenleri sürgüne yollamış, güçlü âyânları da birbirine düşürerek safdışı etmiştir. Âyânlık yerine de 1833'den itibaren köy ve mahallelerde muhtarlıklar teşkil edilmiştir.

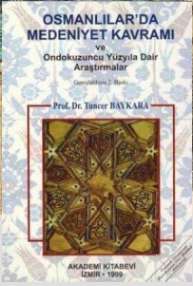

Budin Osmanlıların Avrupa içlerindeki en mühim eyaletlerindendi. 1636'da Budin'in düşüşünün bir tasviri. Anadolu Beylerbeyi tasviri (üstte).

Sarı Çizmeli Mehmet Ağa Gerçekte Kimdi?

Barış Manço'nun "Sarı Çizmeli Mehmet Ağa" şarkısını bilmeyenimiz yoktur. Peki bu Mehmet Ağa neden sarı çizmeleriyle öne çıkmıştır? Problemin çözümü 1826 sonrasındaki trajik değişim ve dönüşümde yatar.

Türkler tarihleri boyunca kültürlerinde, günlük hayatlarında ve devlet törenlerinde belli renklerle bezenmiş, o renklerle anılmışlardır. Bu renklerin başında da sarı, kırmızı ve yeşil gelir. Türkmenler yıllarca sarı çizme ve kırmızı keçeden külah giymişlerdi. Türk mitolojisinde sarı renk; altını, zenginliği, aileyi, ataları ve hükümdarlığı temsil ediyordu. Sarı çizme giymek Osmanlı'dan kalma bir gelenektir. Hatta kırmızı kaftan ve sarı çizme kombini, hükümlü alâmeti olarak kabul görmüştü. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın

tasfiye edilişi ile birlikte yeni bir dönem başladı. Akla gelebilecek her şeyde değişmek... Bu değişimde en kuvvetli payı giyim-kuşam aldı. Cevdet Paşa şöyle diyor: "Eski merkûbların (ayakkabı) i'mâlini islâh yolunda işe başlamış olsaydık az vakit zarfında ayakkabı dikicilerimiz âlâ kundura dikmeği ve kırmızı meşin yapan debbâğlarımız âlâ kundura kerestesi yapmağı öğrenirlerdi. Acele kundura giğmeğe heves ettik. Kerestesiyle berâber dikicileri hariçten gelerek burada kazandıklarını çıkın çıkın

altın edip memleketlerine gönderdiler. Bizim esnafımız ise mahvolup bitti." Tanzimat sonrasında yenileşme pahasına eski ve eskiye dair ne varsa bıraktık. Yemeni, potur, çakşır, pabuç; bunlar artık rağbet görmüyordu. Çünkü ilerlemek, modernleşmek, Avrupalılaşmak için Cevdet Paşa'nın da dediği gibi acele kundura giymemiz lazımdı. Böylece eski sarı renkli çizmeler unutulup yerini siyah renkli kunduralar aldı. Siyah renkli kunduraya karşı durmak, medeniyete düşman olma bir nev'i. Sarı çizme giyenler

hakir görüldü, garipsendi, alaya alındı. Devir artık siyah kunduralı şehirli efendilerin devriydi. Sarı renk çizme giyenler "sarı çizmeli Mehmed Ağa"ydılar. Kim olduğu, nerede oturduğu belli olmayan, tanınmamış, sıradan insanlardı onlar. Böylece Türkler sarı çizme nezdinde kendisinden, geçmişinden ve atalarının medeniyetinden koştular.

Not: Tuncer Baykara'nın *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı* (s. 239-240) isimli eserinden faydalanılmıştır.

Havva Akdağ